

MELUZYNA

ISSN 2449-7339

1 (2) (2015) | Rocznik II

DOI: 10.18276/me.2015.1-05

INEDITA

Agnieszka Niewiadomska*
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Edycja utworu *Opisanie Witowa* Aleksandra Minora z sylwy rękopiśmiennej autora

Sylwy, pojawiające się w XVII stuleciu na terenie Rzeczypospolitej z wielką częstotliwością, to cenna skarbnica tekstów „wieku rękopisów”. Choć badania nad okresem baroku podejmowane są przez przedstawicieli wielu naukowych specjalności (historyków literatury, historyków, socjologów, antropologów i innych), sylwy wciąż stanowią obszar słabo rozpoznany, a więc i wymagający nowych dociekań źródłowych. Mimo że nie każdy zachowany w rękopisie tekst staropolski godny jest uwagi pod względem artystycznym, warto odkrywać nowe utwory, wydawać je i komentować, zaznajamiając z nimi szersze grono czytelników. Przybliżyła nas to bowiem do poznania pełniejszego obrazu epoki, a także pozwala przekazać informacje dotyczące wydarzeń historycznych, jak też kultury i codzienności naszych przodków. To właśnie założenie przyświecało mi podczas prac nad edycją, której przedmiotem jest wiersz Aleksandra Minora *Opisanie Witowa*, dotąd całkowicie nieznan i niepublikowany.

Opisanie Witowa to utwór zamieszczony w sylwie Aleksandra Minora, która obecnie przechowywana jest w Lwowskiej Bibliotece Narodowej Akademii Nauk Ukrainy im. Wasyla Stefanyka, w Oddziale Rękopisów (Zespół 4), w zbiorze rękopisów z Biblioteki Baworowskich, sygn. 691. Sylwa tworzona była w latach 1664–1705 niemal w całości przez jedną osobę, o czym świadczy przede wszystkim dukt pisma, niezmienny w większej części zbioru. Jedynie kilka tekstów zanotowała inna ręka. Trudno jednak z całą pewnością określić, czy manuskrypt spisywali osobiście przedstawiciele rodziny Minorów czy kopiści. Jest on niepełny: nie posiada wyraźnego początku i końca. Zawiera kopie listów i responsów, mowy, a także wiersze polskie i łacińskie; bardzo duża jest też jego różnorodność treściowa. Obok mów pogrzebowych i weselnych

* e-mail autorki: niewiadomska.agn@gmail.com

znajdujemy tu epitafia, publicystykę polityczną oraz utwory żartobliwe. Ze względu na urozmaiconą tematykę i obecność tekstów okolicznościowych, jak też w związku z tym, że autorami utworów są co najmniej dwie osoby reprezentujące ten sam ród¹, można rękopis, zgodnie z różnieniem Marii Zachary², uznać za sylwę rodzinną. Niemal przy każdym utworze podane jest nazwisko lub określenie identyfikujące autora. Większość zapisów zachowuje porządek chronologiczny, niektóre nie są datowane, ale usytuować je w czasie pozwalają najczęściej wzmianki o wydarzeniach historycznych. Mniej więcej do połowy zbioru teksty zostały wyraźnie zapisane, są pięknie kaligrafowane, nie ma też zabrudzeń stron. Dalej pojawia się wiele przekreśleń i plam, a także różnego typu rysunków czy prób pióra. Jeśli wziąć pod uwagę fakt, że sylwy pisane były zwykle z myślą o kolejnych pokoleniach, w związku z czym starano się prowadzić je starannie³, może to trochę dziwić. Zabrudzenia mogą być jednak wynikiem późniejszego użytkowania.

Aleksander Minor, główny autor tekstów w sylwie i twórca *Opisania Witowa*, to postać znana jedynie z niewielu krótkich informacji, z których wyłania się jednak sylwetka godna uwagi, choć dziś zupełnie zapomniana. Pochodził on z rodziny Minorów herbu Półkozic (odłam rodu Ligęzów, zapoczątkowany w XVI wieku). Jego ojcem był Tobiasz z Przybysławic Minor, pułkownik królewski⁴ i prawdopodobnie cześnik chełmski w latach 1652–1653, a matką – Warszówna herbu Rawicz. Chyba najpełniejszy obraz Aleksandra Minora znaleźć można u Seweryna Uruskiego, który podaje w swoim herbarzu przy nazwisku Minor:

Aleksander, rotmistrz wojsk królewskich 1662 r., cześnik chełmski, posesor wsi Kleszczów i Stara Huta, w krakowskim, odznaczył się w wielu okazjach⁵.

oraz przy nazwisku Ligęza:

Aleksander, dzielny wojownik odznaczył się w bitwie z Kozakami i służył wiernie Janowi Kazimierzowi w walce z Jerzym Lubomirskim⁶.

O ile informacje na temat kariery wojskowej Aleksandra znaleźć nietrudno, o tyle zajmowane przez niego stanowisko nie jest do końca potwierdzone. Nie ma o nim bowiem wzmianki w *Aktach sejmikowych ziemi chełmskiej 1572–1668*⁷, nazwisko nie widnieje również w spisie *Urzędnicy*

¹ Oprócz tekstów, których autorem jest Aleksander Minor, sylwa zawiera również pisma Mariusza Minora (zob. np. *List pisany przez J[ego] M[ości] Pana Mariusza Minora do Jaśnie Wielmożnego J[ego] M[ości] Pana kasztelana chełmskiego sędziego wojskowego*, k. 138).

² M. Zachara, *Sylwy – dokument szlacheckiej kultury umysłowej w XVII w.*, [w:] *Z dziejów życia literackiego w Polsce XVI i XVII wieku*, red. H. Dziechcińska, Wrocław 1980, s. 201–202. Autorka wyróżnia trzy rodzaje sylw: rodzinne, użytkowe i literackie.

³ *Ibidem*, s. 201–202.

⁴ S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 11, Warszawa 1915, s. 106.

⁵ *Ibidem*, s. 106.

⁶ *Ibidem*, t. 9, Warszawa 1912, s. 48.

⁷ Zob. *Akta sejmikowe ziemi chełmskiej 1572–1668*, oprac. W. Bondyra, H. Gmiterek, J. Ternes, Lublin 2013.

województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku⁸. Aleksander Minor został wymieniony w *Aktach sejmikowych województwa krakowskiego* jako uczestnik sejmiku w Proszowicach z datą 15 października 1668 roku⁹, ale nie podano piastowanego urzędu. Sam Minor określany jest w sylwie początkowo jako Aleksander z Przybysławic Minor cześnik chełmski. Później rezygnuje ze wskazania pochodzenia, nazwa urzędu występuje jednak prawie zawsze. Wzmianki o jego zasługach wojennych pojawiają się natomiast często, między innymi następująco:

Tam [pod Ostropolem] wślwił się [...] Aleksander, który porwawszy chorągiew cudzoziemską, z dobranymi ochotnikami podskoczył pod bramę, i podłożywszy ogień, takową opanował¹⁰.

Aleksander znak cudzy porwawszy, ochotnika pod samą bramę Ostropolską mężnie przywiódł, i wewnątrz ją, ogień założywszy, wysiekł¹¹.

Nazywa się go również „mężem rycerskim”¹². Co więcej, w *Historii panowania Jana Kazimierza Wespazjana Kochowskiego* znalazło się kilka informacji o działaniach Minora. W 1653 roku był on porucznikiem¹³, a już w 1665 występował jako rotmistrz lekkiej chorągwi króla Kazimierza, podczas rokoshu Lubomirskiego przekazywał nawet królewskie rozkazy¹⁴. Jako żołnierz odnosił więc sukcesy.

Witów, który stał się przedmiotem poetyckiego zainteresowania Aleksandra Minora, to wieś w województwie małopolskim, w powiecie proszowickim, w gminie Koszyce. Miejscowość położona jest w malowniczym miejscu, na wzniesieniu, w pobliżu rzek Wisły i Szreniawy. W XV wieku o Witowie pisał Jan Długosz w *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*¹⁵, wymieniając jako właściciela wsi Stanisława Wątróbkę herbu Oksza. W 1591 roku Witów należał do kogoś o nazwisku Morski, a dzierżawiony był przez Głowskiego¹⁶. Trudno znaleźć natomiast informacje na temat współczesnych Minorowi właścicieli wsi oraz jej stanu w wieku XVII. W tym okresie w Małopolsce nadal urzędy sprawowała rodzina Morskich¹⁷, więc niewykluczone, że pozostawali posesorami Witowa. Żaden z tekstów w sylwie Minora nie podaje jednak ich nazwiska.

⁸ Zob. *Urządnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy*, t. 3: *Ziemie ruskie*, z. 2: *Urządnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku*, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992.

⁹ Zob. *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. 2, wyd. A. Przyboś, Kraków 1953, s. 230.

¹⁰ H. Stupnicki, *Herbarz polski i imionospis zasłużonych w Polsce ludzi wszystkich stanów i czasów: ułożony porządkiem alfabetycznym na podstawie Herbarza Niesieckiego i manuskryptów*, t. 2, b.m., 1855, s. 153.

¹¹ K. Niesiecki, *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep[omucena] Bobrowicza*, t. 6, Lipsk 1841, s. 417.

¹² K. Łódzia-Czarnecki, *Herbarz polski podług Niesieckiego, treściwie ułożony i wypisami z późniejszych autorów, z różnych akt grodzkich i ziemskich, z ksiąg i akt kościelnych oraz z dokumentów familijnych powiększony i wydany*, t. 2, Gniezno 1881–1882, s. 150.

¹³ W. Kochowski, *Historia panowania Jana Kazimierza*, t. 1, Poznań 1895, s. 161.

¹⁴ *Ibidem*, t. 3, s. 22, 30, 32.

¹⁵ J. Długosz, *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, vol. 2, [w:] idem, *Opera omnia*, vol. 8, wyd. A. Przezdziecki, Kraków 1878, s. 172–173.

¹⁶ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krain słowiańskich*, t. 13, Warszawa 1893, s. 677.

¹⁷ K. Łódzia-Czarnecki, *Herbarz polski podług Niesieckiego...*, s. 173–174.

Nie da się więc z całą pewnością stwierdzić, że Morscy i Minorowie się znali i że to do Morskich w dalszym ciągu należała wieś. Można domyślać się jednak, że miejscowość była własnością kogoś dla Aleksandra Minora ważnego ze względów towarzyskich lub zawodowych, a do napisania utworu skłoniła go chęć zaskarżenia sobie przychylności możniejszego szlachcica bądź wyrażenie szacunku i sympatii. Sama budowla chwalona w wierszu powstała prawdopodobnie tuż przed napisaniem utworu, czyli mniej więcej w latach 1660–1690. Aleksander Minor w początkowych wersach pisze bowiem: „[...] nowy Parnas twój pan ufundował, / gdy tak wygodny pałacyk zbudował”, co świadczyć może o wzniesieniu rezydencji z polecenia kogoś mu współczesnego, do kogo kieruje cały wiersz.

Szczegółowość opisu obiektu oraz panegiryczna konwencja utworu pozwalają sądzić, że w chwili pisania tekstu budynek rzeczywiście znajdował się we wskazanym miejscu. Obecnie jednak nie ma po nim śladu¹⁸. Prawdopodobnie budowla została więc całkowicie zniszczona, nie pozostawiając po sobie żadnego poświadczenia źródłowego – oprócz tekstu Minora. Można więc uznać, że wiersz „ocala” w tym przypadku rzeczywistość, opisuje nieistniejący już element świata i pomaga odtworzyć go w kształcie, który już nie powróci. Odkrycie utworu ma więc ogromne znaczenie, potwierdzające w konsekwencji celowość badań nad rękopisami. Wyjątkowo trafne okazuje się tu topiczne spostrzeżenie Wacława Potockiego: „Próżna ufność w murze, próżna i w żelezie, / to trwa do skonu świata, co na papier wlezie”¹⁹.

¹⁸ Nie wymieniają go publikacje: *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Powiat pińczowski*, red. K. Kutrzebianka, Warszawa 1961; *Katalog zabytków gminy Bochnia, Drwina, Kazimierza Wielka, Koszyce, Nowe Brzesko, Rzezawa, Szczurowa*, red. J. Kwiatkowski, A. Rezner, Kraków–Szczurowa 2008; J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast i parafii w Pińczowskim, Skalbmierskim i Wiślickim*, Marjówka 1927; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego...*

¹⁹ W. Potocki, *Argenida, którą Jan Barclaius po łacinie napisał, Wacław Potocki polskim wierszem przetłumaczył*, Warszawa 1697, s. 64.

Opisanie Witowa¹ pod Koszyczkami² przez J[ego]m[ości] Pana Aleksandra Minora cześ[nika] cheł[mskie]go³

Na pięknej górze zasadzon⁴, Witowie!
 Tuszę⁵, że będzie na potym⁶ przysłowie,
 że nowy Parnas⁷ twój pan⁸ ufundował,
 gdy tak wygodny pałacyk zbudował.
 Bo kto uważy⁹ wesołą aryją¹⁰
 i dwóch¹¹ po blisku¹² rzek konkurencyją¹³,
 rzecze: „Szlachcica tego perspektywa¹⁴
 azaż¹⁵ nie piękna i daleka bywa?”
 Gdy szreniawnej¹⁶ się przypatruję wodzie,
 która dań niosąc, Wisłę rogiem bodzie¹⁷,
 a za tę hardość karania nabędzie,
 że nigdy albo mało rybna będzie?
 Septemtryjonu¹⁸ a zaś od chłodnego
 pola, łąkami szmat ozdobionego,

10

¹ Witów – zob. uwagi wstępne

² Koszyczki – Koszyce. Wieś nad Szreniawą, graniczy z Witowem i obecnie jest siedzibą gminy, w której leżą obie miejscowości. Jak podaje *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego...* (t. 4, s. 489–490): „Koszyce są bardzo starożytną osadą; należały z dawna do dóbr stołowych królewskich”. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1328 roku. W latach 1374–1869 Koszyce posiadały prawa miejskie, nadane razem z prawem magdeburskim i targami w 1374 roku przez siostrę Kazimierza Wielkiego – Elżbietę Łokietkównę. W 1421 roku Władysław Jagiełło obdarzył je także przywilejem jarmarcznym. Miasto miało pewne znaczenie gospodarcze ze względu na przebiegający przez nie szlak handlowy z Krakowa i znajdujący się w pobliżu port na Wiśle. W XVII wieku miejscowość została mocno zniszczona podczas potopu szwedzkiego.

³ Aleksander Minor, cześnik chełmski – zob. uwagi wstępne

⁴ *zasadzon* – położony

⁵ *tuszyć* – spodziewać się, wierzyć

⁶ *na potym* – na przyszłość, w przyszłości

⁷ Parnas – gr. *Parnassus* – masyw górski w greckiej Fokidzie, uchodzący za siedzibę Apollina i Muz. Witów porównano do Parnasu ze względu na jego położenie na wzniesieniu, ale także, zapewne, na jego piękno.

⁸ *pan* – właściciel Witowa; brak wzmianek na temat właściciela wsi w tamtym okresie

⁹ *uważyc* – zauważyć

¹⁰ *aryja* – łac. *aer* – powietrze, atmosfera, klimat

¹¹ *dwóch rzek* – chodzi o Wisłę i Szreniawę

¹² *po blisku* – blisko, w pobliżu, w sąsiedztwie

¹³ *konkurencyja* – zbieg, zbiegnięcie

¹⁴ *perspektywa* – widok

¹⁵ *azaż* – czy

¹⁶ *szreniawny* – przymiotnik pochodzący od płynącej w okolicy rzeki o nazwie Szreniawa

¹⁷ *Wisłę rogiem bodzie* – Szreniawa to lewy dopływ Wisły. Co więcej, bóstwa rzeczne przedstawiane były często z rogami. Stąd metafora.

¹⁸ *Septemtryjon* – z łac. *Septemtriones* – pierwotnie siedem wołów zaprzężonych w jarzmo, następnie gwiazdozbiór Wielkiej lub Małej Niedźwiedzicy; w przenośni oznacza kierunek północny.

za nic są Tempe¹⁹ i Holandów²⁰ Haga²¹
fraszka, gdy pilna przystąpi uwaga²².

Od wschodu słońca portowa przypada
rzeka²³ pod samą górę, co zakłada
sławne staremu imię Polakowi
i zysk całemu niesie narodowi.

20

A skąd zaś ciepły Auster²⁴ rad wybucha,
wzgląda²⁵ na góry i nadstawia ucha,
co mężni Huni²⁶ z Rakuszany²⁷ robią
i wolność próżną elekcją²⁸ zdobią,
żałując czasem sąsiada dobrego,
z którym zażywał czasu wesołego.

Chce się przechodzić na swoje granice,
widzi w Podgórzu²⁹ swe Januszowice³⁰,
od Akwilonu³¹ zasię bujne pola
swoje i sąsiad, a gdy będzie wola,
blisko nabożny Norberta świętego

30

¹⁹ *Tempe* – uroczą grecką doliną położoną między Olimpem a Ossą, tu jako *locus amoenus*; por. na przykład Kwintus Horacjusz Flakkus, *Dzieła wszystkie*, t.1: *Ody i epody*, oprac., wybór przekł. O. Jurewicz, Wrocław 1986, s. 216–217 (Hor. *Carm.* III 1, 24).

²⁰ *Holandowie* – Holendrzy

²¹ *Haga* – miasto w zachodniej części Holandii. W XVI i XVII wieku było jednym z najpotężniejszych w Europie, stało się częstym celem podróży mającej szlachty. Pisał o nim np. Jakub Sobieski (*Peregrynacje po Europie*, oprac. J. Długosz, Wrocław 2005, s. 28–32).

²² *fraszka, gdy pilna przystąpi uwaga* – po bliższym przyjrzeniu są marne, blahe. Termin *fraszka* wprowadzony został do literatury i języka polskiego przez Jana Kochanowskiego, w takim sensie zob. np. J. Kochanowski, *Tren XI*, [w:] idem, *Treny*, wyd. J. Pelc, Wrocław 1986.

²³ *portowa [...] rzeka* – chodzi o Wisłę, którą spławiano towary do Gdańska; w pobliżu Witowa znajdował się port rzeczny

²⁴ *Auster* – w mitologii rzymskiej silny wiatr południowy, w przenośni oznacza stronę południową

²⁵ *wzglądać* – patrzeć, spoglądać

²⁶ *Huni* – Węgrzy

²⁷ *Rakuszany* – Austriacy

²⁸ *próżna elekcja* – chodzi prawdopodobnie o wybór Michała Apafiego w 1661 roku na księcia Siedmiogrodu. Teoretycznie został on wybrany przez stany siedmiogrodzkie, jednak w praktyce wybór narzuciło Imperium Osmańskie, czyniąc Siedmiogród od siebie zależnym. Zob. J. Demel, *Historia Rumunii*, Wrocław 1986, s. 202–203.

²⁹ *Podgórze* – Pogórze Karpackie, najniższe położona część Karpat o charakterze wyżyny

³⁰ *Januszowice* – mała miejscowość w powiecie miechowskim, leżąca około 40 kilometrów od Witowa, nad rzeką Szreniawą. Prawdopodobnie należała do właściciela Witowa, jednak brak pewnych informacji na ten temat.

³¹ *Akwilon* – w mitologii rzymskiej ostry wiatr północny, w przenośni oznacza stronę północną

zakon³², w którym jest dobra zaw*az*³³ jego.

Ale co większa, że główne³⁴ sławnego
miasto Krakusa³⁵ i gdy chce jednego
dnia zbieżec³⁶, może, co chce, posprawowac³⁷
lub strudzonego zdrowia poratowac.

Lub gdzie publicznych spraw jest wielka wrzawa,
wezwie ku sobie ozdobna Warszawa,
nie trudzac koni, drog nie znajac blotnych,
Wisla przyjaciol nawiedzi ochotnych. 40

Z Septemtryjonu plaszczynny ozdobne³⁸,
medyjolańskiej kampestrze³⁹ podobne,
które natura sama wyrównala
tak, jakoby je sznurem uderzala.

Łaki rozkoszne, kwiatami up<s>trzone,
plodne koło nich wierzby rozsadzone,
wał ich wysoki od powodzi broni,
rzeka zaś na młyn pędem wodę goni.

Za rzeką stawy beztrzcinne, szerokie,
w jełowym⁴⁰ gruncie jednako głębokie – 50
karpia w Zatorskim⁴¹ nie znajdziesz tłustszego,
zakład bym łożył, że i roślejszego.

Kościół bliżuchno dobrze ozdobiony⁴²,
a dziardyn⁴³ z drugiej strony wystawiony –
ten myśli k niebu pobożne podnosi,
ów zasię troski po wietrze roznosi.

³² *zakon Norberta świętego* – w odległości około 13 kilometrów od Witowa znajduje się wieś Hebdów, która była niegdyś opactwem zakonu kanoników premonstrantów, zwanych norbertanami. Klasztor ten powstał prawdopodobnie za panowania Bolesława Kędzierzawego (1146–1173) z inicjatywy rycerzy Strzeżysława i Wrocisława, kanoników sprowadzono z czeskiego Strachowa. W XVII wieku był to jeden z bogatszych zakonów w okolicy, z murowanym kościołem, klasztorem, ogrodem. Obecnie jest to siedziba pijarów. Zob. *Katalog zabytków gminy Bochnia, Drwina, Kazimierza Wielka, Koszyce, Nowe Brzesko, Rzezawa, Szczurowa...*, s. 47–48 oraz *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Powiat pińczowski...*, s. 6–8.

³³ *zawiaz* – początek

³⁴ *główne* – najważniejsze: stolica, metropolia

³⁵ *Miasto Krakusa* – Kraków. Na temat Krakusa (Kraka), legendarnego założyciela Krakowa i władcy polskiego, zob. Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, przekł., oprac. B. Kürbis, Wrocław 1996, s. 9–15.

³⁶ *zbieżec* – pojechać, wyjechać

³⁷ *posprawowac* – wypełnić obowiązki, załatwić sprawę

³⁸ *plaszczynny* – równiny, pola

³⁹ *kampestra* – z łac. *campestris* – równina

⁴⁰ *jełowy* – iłowy (możliwe też odczytanie: jałowy)

⁴¹ *karpie zatorskie* – karpie hodowane w Zatorze (województwo małopolskie, około 112 kilometrów od Witowa), które po dziś dzień są uznawane za najlepsze w Polsce. Tradycja hodowli sięga XI wieku.

⁴² *kościół* – kościół pod wezwaniem świętej Jadwigi Śląskiej, później przemianowany, znajdujący się w Witowie

⁴³ *dziardyn* – wł. *giardino* – ogród

Budynek wczesny⁴⁴, ozdobna struktura⁴⁵,
solers albowiem ozdabia go *cura*⁴⁶:
 obicia piękne, które Wenetowie⁴⁷
 lub pracowici zrobili Grekowie, 60
 lubo też w domu ręka wyćwiczona
 z farb rozmaitych włóczką wyciągniona
 wezglówek⁴⁸ ślicznych pilno narobiła
 i krzesł jedwabnych dosyć nastawiła.
 Znajdziesz, które Gdańsk⁴⁹ z bałtyckiego brzegu
 galanteryje⁵⁰ przysłał, szlacheckiego
 ozdoby domu, i co Rubens⁵¹ robił,
 i czym się kiedy sławny Munszter⁵² zdołał,
 i pracowitą Auszpurga⁵³ robotą
 srebrną, a czasem znajdzie się i złotą. 70
 Posadzki piękne, kształtnie rznięte w róże,
 przy tym ozdobnie uścielone łożo.
 Koń dzielny w stajni, co zdobi szlachcica,
 i przed nim pełna węgryzmem⁵⁴ piwnica.
 Zgoła, że każdy o twoim Witowie:
 „Jedna w powiecie galanteca!⁵⁵” – powie.

⁴⁴ *wczesny* – wygodny

⁴⁵ *struktura* – łac. *structura*, budowla

⁴⁶ *solers albowiem ozdabia go cura* – otoczony jest bowiem troskliwą opieką

⁴⁷ *Wenetowie* – tutaj: Wenecjanie; Veneti – lud zamieszkujący od starożytności północną Italię w okolicach Adriatyku

⁴⁸ *wezglówek* – poduszeczka

⁴⁹ Gdańsk w XVII wieku był najprężniej rozwijającym się centrum złotniczym w Rzeczypospolitej i jednym z najważniejszych w Europie. Wyroby gdańskie chętnie kupowane były przez szlachtę. Z tego właśnie okresu pochodzi najwięcej gdańskich ozdób. Zob. J. Samek, *Dzieje złotnictwa w Polsce*, Warszawa 1993, s. 5–56.

⁵⁰ *galanteryje* – ozdoby

⁵¹ W połowie XVII wieku malarstwo Rubensa stało się niezwykle popularne wśród arystokracji. Klientami malarza byli między innymi Władysław Zygmunt Waza, Albrecht Stanisław Radziwiłł. Zob. J. Chrościcki, *Rubens w Polsce*, „Rocznik Historii Sztuki” 1981, s. 134–135.

⁵² *Munszter* – Münster – miasto niemieckie w Nadrenii Północnej-Westfalii. Ośrodek włókienniczy.

⁵³ *Auszpurg* – Augsburg – miasto niemieckie w Bawarii. W XVII wieku należało do najważniejszych ośrodków złotniczych w Europie i utrzymywało ożywione relacje handlowe z Polską. Zob. J. Żmudziński, *Świat ze srebra. Złotnictwo augsburskie od XVI do XIX wieku w zbiorach polskich*, Kraków 2004, s. 9–11.

⁵⁴ *węgryzn* – słodkie węgierskie wino pijane przez szlachtę. Ze względu na wysoką cenę nie wszyscy mogli sobie na nie pozwolić, dopuszczano się nawet fałszerstw.

⁵⁵ *galanteca* – zapis fonetyczny słowa *galantezza* – coś wytwornego. (Zdaniem Davida Artica słowo pochodzi z jednego z północnowłoskich języków: weneckiego lub koine wenecko-lombardzkiej. Źródłosłów to łaciński przymiotnik *elegans* („wytworny”), zamieniony – w efekcie metatezy sylab: -lega- => -gala- wraz z przekształceniem końcowego -is na akcentowane -e – na *galante*, od którego pochodzi rzeczownik *galantetia*, zaś po afrykacji sufiksu rzeczownikowego -tia: *galantezza* – przyp. red.).

Komentarz edytorski

Opis źródła

Podstawą edycji jest zapis utworu *Opisanie Witowa*, pochodzący z sylwy Aleksandra Minora, umieszczony na k. 88v–90v. Rękopis znajduje się w Lwowskiej Bibliotece im. W. Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, w Oddziale Rękopisów (Zespół 4), w zbiorze rękopisów Biblioteki Baworowskich, sygnatura 691. Tytuł manuskryptu: *Rozmaitości Polski 1664–1705. Kopie listów i responsów. Mowy sejmowe i okolicznościowe. Wiersze różne, polskie i łacińskie*. Korzystano z kopii cyfrowej, dostępnej w bazie zasobów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich o sygnaturze DE-15768.

Zasady transkrypcji

Przy ustalaniu zasad transkrypcji kierowano się wskazaniem *Zasad wydawania tekstów staropolskich. Projekt*¹.

W transkrypcji tekstu zastosowano dzisiejszą interpunkcję oraz pisownię małych i wielkich liter. Przyjęto pisownię małą literą na początku wersu zgodnie z praktyką serii Biblioteka Pisarzy Staropolskich.

Zmodernizowano grafie *i, j, y* (np. *przypatruię* → *przypatruję*, *y* → *i*, *buine* → *bujne*, *piekney* → *pięknej*).

Pisownię samogłosek *u, o, ó* doprowadzono do dzisiejszej postaci (np. *gory* → *góry*, *drog* → *dróg*). Wyjątek stanowi uzasadniona rymem forma *roże* zamiast „*róże*” (*roże* // *łoże*).

Niekonsekwentnie oznaczone w rękopisie samogłoski nosowe transkrybowano zgodnie z zasadami dzisiejszymi (np. *piekne* → *piękne*, *imie* → *imię*; *nawiedzi* → *nawiedzi*, *rzeka* → *rzeka*, *jęł* → *jeł*). Zastosowano współczesną pisownię łączną i rozdzielną (np. *nietrudząc* → *nie trudząc*, *nieznajdziesz* → *nie znajdziesz*), zachowując łączną pisownię dla *potym* w znaczeniu przysłówkowym.

Uporządkowano zapis szeregu *s || sz || ś* (np. *płasczynny* → *płaszczyzny*, *tłusztzego* → *tłustszego*, *slachcica* → *szlachcica*) oraz *c || ć || cz* (np. *wyczwiczona* → *wyćwiczona*). Zmodernizowano pisownię diakrytyków *ń, ć, ś, ź* (np. *chardosc* → *hardość*, *posprawowac* → *posprawować*, *rosleyszego* → *roslejszego*, *pobozne* → *pobożne*, *Gdansk* → *Gdańsk*, *dan* → *dań*) oraz zapis spółgłosek *s, ś* i *z, ź* (np. *roskoszne* → *rozkoszne*, *zkąd* → *skąd*). Przyjęto formy współczesne dla spółgłosek *l* i *ł* (np. *mlyn* → *młyn*, *wyrownala* → *wyrównała*).

Zastosowano dzisiejsze zasady ortograficzne dla spółgłosek *h* i *ch* (np. *chardosc* → *hardość*).

Dostosowano do współcześnie przyjętych zasad ortografię *ż* i *rz*: (np. *uwarzy* → *uważy*).

W wyrazach pochodzenia obcego rozszerzono zapis *ij, yj* (np. *Septemtrionu* → *Septemtryjonu*, *elekcyj* → *elekcyją*).

Zachowano formę *krzesł* ze względu na wymogi prozodyczne. Pozostawiono dawną formę biernika: *samę* oraz dawną formę mianownika: *Grekowie*.

¹ *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt*, red. M.R. Mayenowa, Z. Florczak, oprac. J. Woronczak, Wrocław 1955 (zasady przyjęte dla tekstów typu B).

Spolonizowano elementy grafii obcej: spółgłoski *c* czytane jako „k” (np. *perspectywa* → *perspektywa*, *concurrencyą* → *konkurencją*, *campestrze* → *kampestrze*), zachowując wyrazy *cura* i *solers* jako wtrącenie makaroniczne. Spolonizowano zapis nazw własnych: *Venetowie* → *Wenetowie*, *Aquilonu* → *Akwilonu*, *Hunni* → *Huni*, *Hollandów* → *Holandów*, *Alexandra* → *Aleksandra*.

Usunięto podwójne spółgłoski w wyrazach obcych: *concurrencyą* → *konkurencją*.

Skróty rozwinięto w nawiasach kwadratowych. Poprawki wydawcy sygnalizowano nawiasami kątowymi: *up<s>trzone* – *uptrzone* – rkps, *zaw<i>qz* – *zawqz* – rkps.

The edition of *Opisanie Witowa* by Aleksander Minor in author's *silva rerum*

The Summary

The article presents the edition of the never published and unknown poem *Opisanie Witowa* by Aleksander Minor. The composition comes from author's *silva rerum*, with the texts dated for 1664–1705. The publication includes the editorial comments and the introduction with a short description on Aleksander Minor, his *silva rerum* (commonplace book) and the historical and literary background of the poem.

słowa kluczowe: edycja, sylwa, rękopis, Aleksander Minor, „wiek rękopisów”

keywords: edition, *silva rerum*, manuscript, Aleksander Minor, “the century of the manuscripts”